

ТЕМА 3: Процеси на трансформация

Учебна и дидактическа помощ

Германия и Полша – дългият процес на трансформацията

от: *Дитхелм Блекинг*

Предисловие

На 1. Май 2004 г. Полша влиза в Европейския съюз и с този акт за пръв път в историята се обединява в един политически съюз със своята западна съседка Германия. След 1000 години трудно и изпълнено с напрежение съседство един също толкова дълъг процес на трансформация завършва в една общност. Двустранна спогодба и влизането на Полша в НАТО предхождат този акт, но най-важната предпоставка беше пролетта на народите от 1989 г., обединението на двете германски държави и победата на демокрацията и разделението на властите в Полша и другите държави в Средна и Източна Европа. Не само полските наблюдатели на този процес смятат, че всичко това започва през лятото на 1980 г. в една корабостроителница в Данциг със стачкуващите работници на Солидарност под водачеството на станалия по-късно президент на Полша Лех Валенса.

Пред лицето на смъртта на Йоан Павел II и края на неговата дълга дейност като папа трябва да признаем, че без полския папа на трона тази трансформация би била немислима. Сега би трябвало да помислим и за това, че папата категорично се изказва за приемането на Полша в ЕС, докато „през 1997 г. полските епископи начело с нерешителния папски наместник, кардинал Йозеф Глемп, са по-скоро съдържани по отношение на Европа. Изказването на папата, че е грях да се ругае Европейския съюз, се превърнало в крилата фраза в Полша”, казва видният редактор на варшавския вестник „Политика” Адам Крземински.

За споменатите 1000 години трансформация до партньорството между Германия и Полша не може да се говори хронологически и всеобхватно по отношение на времето: Трябва да се започне с онази пролет на 1000-та година, когато немският кайзер Ото III се среща приятелски в Гнезен с полския владетел и по-късно крал Болеслав Храбрый, „frater et cooperator imperii” брат и съюзник на империята, наречен владетелят на поланите.

След това трябва да говорим за започналото отчуждение, в хода на което възниква онази полска поговорка, че докато свят съществува германецът никога не може да бъде брат на поляка. Би могло да се говори за многобройните войни, отделянето на области, промяната на държавната структура и контури и със сигурност за Втората световна война. Полша става първата жертва на унищожителната война, 5 -6 милиона полски граждани са убити, сред тях 3 милиона полски евреи. Страната става гробище за източноевропейското юдейство. За всичко това не може да се разкаже в няколко страници, за един час. Затова ще се опитам да опиша структурата на трансформацията с помощта на структурни елементи, които, надявам се, биха улеснили първоначалните прозрения и на хора, които разглеждат Европа от съвсем друга перспектива, напр. тези от Средиземноморието.

Структурен елемент I: Пространство

Структурен елемент II: Промяна на политическата структура

Структурен елемент III: Конфликт (войни, въстания)

Структурен елемент IV: Население (мултикултури, малцинства, миграция)

- Структурен елемент V: Втората световна война, разместване на населението
- Структурен елемент VI: Стереотипи
- Структурен елемент VII: Партньорство и перспектива

I Пространство

В хода на историята двете държави са променяли в голяма степен своите политическо-географски контури, губили са области, печелили са нови и отново са ги губили. Между 1795 и 1918 г. Полша дори изчезва за 123 години от картата на Европа, разделена между Пруска Германия, Австро-Унгария и Русия.

(сравни картите в материалите: Сі 302 Полша към 1000 г., Сі 304 Полско-Литовската Велика империя, Сі 305 отделените части, Сі 307 възродена Полша през 1918 г.)

Един трезв поглед на карта Сі 307 показва, че след загубата на Първата световна война Германия отново изгубва областите, които прусите били извоювали при подялбите: Позен, Данциг, западна Прусия, Горносилезийската индустриална област около Катовице. Главен проблем става полският коридор. Полската еуфория от това, че след дългото време на разделяне отново може сама да се управлява, е контрирана от немската фрустрация, която се простира от крайно дясно до крайно ляво при комунистите: „Между 1918 и 1933 г. Полша бе за Германия държава, която не трябваше да съществува” (Хайнрих Август Винклер).

Карта Сі 308: 4-то полско отделяне

След нападението на хитлеристка Германия над Полша, което на 1-ви септември 1939 г. причинява Втората световна война, големи части от Полша преминават към Германската империя, остатъкът се управлява като генерал-губернаторство от Краков. В източната част на Полша навлиза Червената армия (пакът между Хитлер и Сталин от 23.8.1939 г.).

Карта Сі 309: Изместването на Полша от изток на запад

След Втората световна война Полша е изместена от изток на запад (Постдамската конференция, граничният договор със Съветския съюз). Тя печели на запад 103 000 кв.км. от Германия и губи на изток 180 000 в полза на Съветския съюз, Германия е разделена.

Карта Сі 310: Европейският съюз

След установяването на дипломатически отношения между Федерална република Германия и Полша през 1970 г., след немско-полския договор за границите и обединяването на Германия през 1990 г., от 2004 г. и двете държави принадлежат към Европейския съюз с целта в бъдеще да преодоляват съвместно голяма част от проблемите си.

II Промени в политическата структура

Немско-полският синдром се основава на колизията на два особени пътя в Европа и различните скорости на модернизация. Полският път на разделение на властите в дворянската република претърпява поражение в надпреварата с централизирания и ефективно действащ авторитарен немски абсолютизъм. Военно и икономически по-силно развитата абсолютистка Прусия, бъдещото немско надмощие, се споразумява през 18 век с абсолютистка Русия за омаломощаването и безогледното разгромяване на Полша, следствие на истинска силова политика (Сі 305).

След основаването на империята чрез „закъснялата нация“ през 1871 г. големият 70-милионен немски народ се стреми към светкавична икономическа и военна модернизация, както и към етническа хомогенизация, която трябва да бъде достигната чрез политика на германизация, тъй като всеки десети прусак имал полски корени, освен това в имперския съюз съществували датски, елзаски и редица други етнически малцинства. Тази политика довежда до възникването на полско национално движение, което обхваща най-широки слоеве на населението. Започва изпълнена с конфликти конкуренция между един немски интегрален национализъм, който скоро получава империалистически черти и сепаратисткия полски национализъм.

Договорът от Версай след Първата световна война решава този проблем в полза на една полска национална държава (Сі 306), което отново отприщва немските възжелания за реванш, които в частност стават политически инструмент на националсоциалистите. Третият райх планира пълното унищожаване на Полша и поробването на нейното население. След Втората световна война Западна Германия принадлежи към капиталистически ориентирания Запад и към НАТО, а Полша към държавнокапиталистическата сфера и към Варшавския договор, където доминира Съветския съюз. Това ориентирание по лагери тласка напред политическото и културното отчуждаване.

Водената от 1970 г. немска източна политика и развитието на полско цивилно общество с Полското лято през ключовата 1980 г. (предшеств. Познан 1956 г., Гданск 1970 г.) е противоположното течение, което и в двете държави намира многобройни симпатизанти.

III Конфликти

От досегашните разсъждения за пространството и политиката става ясно, че трансформацията към партньорство на конкуриращи се национални държави като Германия и Полша не може да протече без брутални конфликти. Още подялбите са придружени от политически въстания, които продължават през целия 19 век (1830/31, 1846, 1863/64).

В областта на културата започва борба за културно доминиране, за език и религия. Културната борба от 1871 и следващите години срещу католическата църква била насочена срещу Полша. Кулминационна точка на тези разправии е Втората световна война и опитът на нацистка Германия насилствено да завладее и пороби Източна Европа. Тази война започва с терористични атаки на немски бомбандировачи над полски градове, сред които и Варшава.

Две въстания в окупираната полска столица са станали легендарни за освободителната борба: въстанието на евреите във Варшавското гето през 1943 г. и Варшавското въстание на Армия Крайова, както се е наричала полската армия през 1944 г. Въстанията и опитите за организация на цивилното общество срещу новия тоталитаризъм са продължени след Втората световна война: 1956, 1970 и 1980 г.- движението Солидарност. Тези дати се нареждат до подобни опити в Унгария (1956 г.) и в ГДР (1953 г.). Дългата традиция на полските въстания през 18 век допринася за образуването на национални стереотипи.

IV Население (мултикултури, малцинства, миграция)

Двете държави, Германия и Полша, при своето образуване са всичко друго, но не и етнически „чисти“ национални държави. В основаната през 1871 г. империя на германския кайзер живеят 4 милиона хора от различни групи не немско население (6% от населението): поляци, литовци, кашуби, мазури, сорби, елзасци, лотарингци, валонци и датчани. И обединена Германия днес не е етнически хомогенна държава. Броят на чужденците достига в началото на 2002 г. около 7,3 милиона души (8,9%). Най-голямата група днес са турците – около 1,8 милиона.

Образуваната след Втората световна война Втора полска република е най-мултикултурната държава в Европа. През 1931 г. 36% от населението принадлежи към националните малцинства: Най-големите групи са 5,1 милиона украинци (16%), 3,1 милиона евреи (10%), 2 милиона белоруси (6%), 800.000 германци (2,4%) (виж карта Сі 306). Втората световна война като етнически унищожителна война с етнически чистки и последвалите изселвания направиха Третата полска република днес една

етнически почти хомогенна държава. Най-силното национално малцинство образуват около 350.000 германци в Опелнска и Катовицка област (0,9%), пред украинците (0,7%) и белорусите (0,5%).

През целия 19 век Германия е емигрантска страна, само в САЩ се изселват 5 милиона германци. Към края на 19 век, така да се каже в днешни дни, Германия се превръща в имигрантска страна. Най-много чужденци идват да работят по времето на Втората световна война, когато 7,7 милиона души, сред които милиони поляци, са били принудени да работят в Германия.

Към историята на имигрантска Германия на първо място принадлежи миграцията на стотици хиляди хора с полски произход в индустриалните центрове на империята преди 1914 г. Така в Рурска област възниква полски говорещо население от 300 000 до 350 000 души, което дава облик на региона дори с езика. В „рурския език“ и днес понякога вместо думата „чук“ се използва полската дума „mottek“. Днес в Германия живеят 300 000 души с полски паспорт (0,3%). Хора, изследващи миграцията, обаче смятат, че в действителност в Германия живеят 1 – 1,5 милиона полскоговорящи, сред които наследници на стара „Полония“ в Рурска област и на работниците, дошли по принуда.

V Втората световна война: Етнически чистки, преместване на населението

Към процеса на трансформация принадлежат преместванията на населението, които нямат нищо общо с работната миграция, за която стана дума по-горе: бягство, изгонване и депортация.

Според Влоджимир Бороджич етническите чистки и премествания на населението започват по време на Втората световна война с масови разстрели и изселването на 900 000 поляци от „анексираните към империята области“. Както вече бе споменато по-горе, милиони поляци и поляци са били депортирани в Германия за принудителна работа.

След края на войната и преместването на Полша от изток на запад през юни/юли 1945 г. 200 000-300 000 германци били прогонени от полската армия на запад. При това се е стигнало до многобройни насилствени актове. На Постдамската конференция през юли/август 1945 г. съюзниците решиха изселването на германците от Полша. Във връзка с това около 3,5 милиона бяха изселени до края на 1947 г. Според Бороджич чрез насилствените действия на Червената армия, полските актове на насилие и епидемиите в лагерите на полска територия са умрели около 400 000 цивилни германци.

VI Стереотипи

Като „стереотип на дълготрайност“ полският културолог Хуберт Орловски е идентифицирал старото над 300 години понятие „полско стопанство“ със семантично поле, което се припокрива с нечистота, липса на ред и дисциплина и т. н. Под това мото се е празнувала победата на немския модернизъм в отделените области над полското безредие и анархия, а по-късно през 19 век и при „nation building“. Предубеждението е политически неутрално импрегнирано, т.е. то обединява в един фронт десни, просветители и леви като Фридрих Енгелс или Карл Каутски, то изразява още и презрението на управляващите ГДР към техните колеги във Варшава, които не могли да обуздаят стачното движение през 1980 г. От друга страна, се пренебрегвали стереотипите на „благородния поляк“ и „хубавата полякиня“, които подчертавали романтичната страна и жаждата за свобода на полския „народен характер“.

По-малко учудващо е, че каската на пруския войник и стражар от 19 век става символ за принуда, изпълнение на дълга и чувство за ред, мнимо качество на немския „народен характер“. При това поляците – за разлика от германците – нямат проблем с федерализма, в който баварско-католическата плътска радост едва ли се припокрива с протестантско-пруските вторични добродетели и едва ли поети и палачи са се дистанцирали от историята. Полският автор Казимир Брандис формулира проблема така: „този народ дава на Европа едно след друго един Винкелман и един Молтке, един Вьолфлин и един Лудендорф, един Хаман и един Хитлер“.

VII Партньорство и прогноза

Ако обгърнем с поглед хилядолетния процес на трансформация, който преминава първоначално през приятелство между владетелите, после от 18 век през жестока вражда и жертви до помирение и обединение в един съюз, то остава учудването от успешната кариера на ЕС .

Но сега задачата на критическия историк е да изразява скептицизъм. Дълго време използваните стереотипи няма да загубят своето въздействие за един миг. В дискусиата за конституцията на ЕС немските и британските кореспонденти предупреждават настоятелно за полския „Pan Veto” от времената на дворянската република, т.е. от 18 век. В ожесточената дискусия за „Центъра срещу гоненията” един полски седмичник в оспорвана карикатура изразява мощта на съюза на прогонените в Германия.

Затова по-важни са проектите, които генерират съвместна практическа работа и запознаване, като напр. тези в рамките на КОМЕНСКИ и училищните партньорства. Ние всички гледаме с напрежение изборната 2005 година, в която Полша гласува за конституцията на ЕС, за нов парламент и за нов президент. След това ще знаем, дали скептицизмът или оптимизмът ще бъдат водещи в следващите години.

Източници

Назованите карти се намират в приложените материали.

Картите Сі 302, Сі 303, Сі 304 и Сі 305 са взети от:
ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОЛИТИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ, книга 142
Германия и Полша, 1.ноември, 1970 г., стр. 3, 6 и 7
Изд.: Федерална централа за политическо образование, Бон

Възпроизвеждането на картите Сі 306 и Сі 307 в интернет за съжаление не е одобрено от издателство ГЕОРГ ВЕСТЕРМАН, Брауншвайг.

Преведено от немски от Иванка Речникова